

EXAMENSARBETE

Hösten 2007

Lärarytbildningen

Förebyggande arbete mot mobbning

- En intervjustudie med verksamma pedagoger

Författare
Ann-Sofie Gripse
Sara Holm

Handledare
Per-Ola Holmquist

Förebyggande arbete mot mobbning

- En intervjustudie med verksamma pedagoger

Abstract

Efter många diskussioner kring ämnet mobbning i skolan och dess konsekvenser trädde den första april 2006 en ny lag i kraft. I lagen SFS nr: 2006:67 betonas att varje skola ska utarbeta en likabehandlingsplan för att förebygga bland annat mobbning. Syftet med detta arbete är att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning och på så sätt få en medvetenhet om vilka strategier man som pedagog kan använda sig av i det förebyggande arbetet.

I vår litteraturdel redogör vi för hur olika forskare definierar mobbning, gruppens och socialisationens betydelse, kännetecknen hos mobbare, medlöpare och offer för mobbning samt pedagogens roll i det förebyggande arbetet mot mobbning. Det ges även förslag på förebyggande åtgärder.

För att undersöka vår fråga valde vi att göra personliga intervjuer med pedagoger i årskurs F-5. Resultatet av dessa visade att samtliga respondenter arbetade förebyggande mot mobbning men i olika utsträckning och på varierande sätt.

Ämnesord: Mobbning, förebyggande, pedagoger, åtgärder

Innehållsförteckning

Förord.....	6
1 Inledning och bakgrund.....	7
1.1 Syfte.....	8
1.2 Förväntat resultat.....	8
1.3 Avgränsningar.....	8
2 Litteraturgenomgång.....	9
2.1 Teoretiska utgångspunkter.....	9
2.2 Tidigare forskning.....	9
2.3 Definitioner av mobbning.....	10
2.4 Grupper.....	11
2.4.1 Primära och sekundära grupper.....	11
2.4.2 Gruppstruktur.....	12
2.5 Individens förmåga att socialisera.....	12
2.5.1 Primär och sekundär socialisation.....	13
2.6 Kännetecken hos mobbare, medlöpare och offer.....	14
2.6.1 Kännetecken hos mobbare.....	14
2.6.2 Kännetecken hos medlöpare.....	14
2.6.3 Kännetecken hos offer för mobbning.....	15
2.7 Pedagogens roll i det förebyggande arbetet mot mobbning.....	16
2.8 Förebyggande åtgärder.....	17
2.9 Sammanfattning.....	19
2.10 Problemformulering.....	20
3 Empirisk del.....	21
3.1 Val av metod.....	21

3.2	<i>Val av respondenter</i>	22
3.3	<i>Genomförande</i>	23
3.4	<i>Etiska övervägande</i>	23
3.5	<i>Metoddiskussion</i>	23
4	Resultat	26
4.1	<i>Presentation av respondenterna</i>	26
4.2	<i>Olikheter mellan mobbare och offer för mobbning</i>	26
4.2.1	<i>Otrygga och osäkra mobbare</i>	27
4.2.2	<i>Otrygga och osäkra offer för mobbning</i>	27
4.3	<i>Gruppen har stor betydelse</i>	28
4.4	<i>Handlingsplanen fokuserar på kamratstödjare och antimobbningsteam</i>	29
4.4.1	<i>Förebyggande arbete i klassrummet varierar mycket</i>	30
4.5	<i>Mobbning i omklädningsrummen</i>	34
5	Analys	35
5.1	<i>Mobbare och offer för mobbning, otrygga och osäkra</i>	35
5.2	<i>Gruppen påverkar mobbaren</i>	35
5.3	<i>Variation i det förebyggande arbetet</i>	36
5.4	<i>Omklädningsrum, en plats för mobbning</i>	36
6	Diskussion	38
6.1	<i>Viktigt med kunskap om vad som kännetecknar mobbare och offer för mobbning</i>	38
6.1.1	<i>Mobbare har ofta en positiv självbild</i>	39
6.1.2	<i>Offer för mobbning, tillbakadragna och tysta</i>	39
6.2	<i>Gruppen är betydelsefull i mobbningssituationer</i>	40

6.3 Skolan måste ta ställning mot all form av mobbning.....	41
6.4 Omklädningsrum, en riskzon för mobbning.....	44
6.5 Problem som kan uppstå.....	44
6.6 Slutsats.....	45
7 Sammanfattning	46
Referenslista	48
Bilaga 1	
Bilaga 2	

Förord

Detta arbete har för oss varit mycket lärorikt, vi har fått en djupare kunskap kring ämnet mobbning vilket vi anser oss ha stor nytta av i vår framtida yrkesroll. Vi har under arbetets gång varit lika delaktiga i alla moment, vilket vi ser som en fördel. Vi vill tacka samtliga pedagoger som vi fått möjlighet att intervjua och som därmed har delat med sig av värdefull kunskap. Vi tackar Per-Ola som har hjälpt oss mycket på vägen genom god handledning. Vi riktar också ett tack till vår handledningsgrupp som har kommit med goda tips och idéer under arbetets gång. Även bibliotekarierna på biblioteket högskolan Kristianstad är värda ett tack för all hjälp med litteratur och tidskrifter. Slutligen vill vi tacka varandra för ett gott samarbete med många skratt och goda fikastunder. Tack!

1 Inledning och bakgrund

Som blivande pedagoger vill vi fördjupa vår kunskap i hur mobbning kan förebyggas. Det vill vi göra eftersom mobbning ständigt är aktuellt i skolans värld. Detta är något som den svenska regeringen har uppmärksammat och har därför tillsatt en ny lag mot mobbning och tillskjuter pengar i arbetet för att förebygga mobbning. Vi har under utbildningens gång genomfört vår verksamhetsförlagda utbildning på nio olika skolor. Vi har då uppmärksammat att de flesta av dessa skolor inte har något konkret förebyggande arbete mot mobbning. Efter många diskussioner kring ämnet mobbning i skolan och dess konsekvenser trädde den första april 2006 en ny lag i kraft. I lagen SFS nr: 2006:67 betonas att varje skola ska utarbeta en likabehandlingsplan för att förebygga bland annat mobbning. Detta har gjort att ämnet har fångat vårt intresse och därför vill vi veta mer om hur förebyggande arbete mot mobbning kan se ut. Utifrån detta anser vi det vara av stor relevans att genomföra denna undersökning.

I lagen SFS nr: 2006:67 kan läsas att dess ändamål är att *främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling (§ 1).*

Rädda Barnen (2007) vill att fler skolor ska satsa på förebyggande åtgärder när det gäller mobbning. De menar att det krävs ett ständigt pågående arbete för att förebygga mobbning. Elevinflytande och öppna dialoger för att diskutera värderingar och skapa respekt, förtroende och ansvar gentemot varandra i skolan verkar vara den metod som fungerar bäst (a.a.). Även läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Läraryrket 2004) påpekar att skolans verksamhet ska genomsyras av den enskilda elevens trivsel och utveckling. I skolan ska ingen elev utsättas för mobbning och benägenheter till detta måste aktivt motarbetas (a.a.).

Enligt Rudhe (2007) anmäls ca 900 förskolor, skolor och kommuner till skolverket varje år. Oftast handlar det om kränkande behandling eller att elever inte får tillräckligt stöd. Ungefär 200 anmälningar per år leder till kritik från skolverket (a.a.).

1.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning och på så sätt ge en bild av hur pedagoger tänker kring vilka strategier som kan användas i det förebyggande arbetet. Vi ställer oss därför frågor som:

- Hur arbetar pedagoger för att förebygga mobbning?
- På vilket sätt arbetar pedagogerna utifrån handlingsplanen?
- Vilka strategier kan användas i det förebyggande arbetet?

1.2 Förväntat resultat

Vår intention är att få insikt i vilka strategier som kan användas för att förebygga mobbning i skolan. Vi vill även få kunskap om hur verksamma pedagoger arbetar förebyggande mot mobbning. Vi hoppas att få reda på om pedagogerna följer anvisningarna för förebyggande arbete mot mobbning i handlingsplanen eller om de går tillväga på annat sätt.

1.3 Avgränsningar

Mobbning är ett väldigt brett område som innehåller många intressanta aspekter och infallsvinklar. Vi har i detta arbete valt att avgränsa oss till att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning. Vår undersökning baseras på intervjuer med pedagoger på en och samma skola.

2 Litteraturgenomgång

Denna forskningsbakgrund inleds med teoretiska utgångspunkter och vidare följer tidigare forskning inom ämnet mobbning. Därefter beskrivs olika författares, samt vår definition av mobbning. Efter detta kommer ett avsnitt som handlar om gruppens betydelse och här behandlas även primära och sekundära grupper samt gruppstruktur. Därefter kommer ett avsnitt som beskriver individens förmåga att socialisera och olika syn på socialisation. Efter detta läggs vikten vid vad som kännetecknar mobbare, medlöpare och offer för mobbning. I den sista delen i forskningsbakgrunden beskrivs pedagogens roll i det förebyggande arbetet mot mobbning samt förslag på förebyggande åtgärder. Under rubriken förebyggande åtgärder är det inte vårt syfte att beskriva olika, redan utarbetade, modeller för hur mobbning kan förebyggas.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

Olweus (1999) menar att en stor del av mobbningen i skolan sker under rasterna. Detta kan ske på skolgården, i korridoren eller på platser där man inte syns. Om pedagogen inte är uppmärksam och tar avstånd från allt som har med mobbning att göra, kan mobbningen fortsätta även i klassrummet. Han anser att skolan är den plats där flest mobbningssituationer uppstår. Därför läggs ett grundläggande ansvar på skolledning och pedagoger. Vidare påpekar han att det är tydligt att pedagogers beteende, attityder och rutiner har en mycket betydande roll för om mobbning uppstår och för hur utbredd den kommer att bli i skolan och klassen (a.a.). Enligt Olweus (1991) är det viktigt att pedagogerna har insikt i vad som utmärker en mobbare respektive ett offer för mobbning för att de ska kunna förstå mobbningen.

2.2 Tidigare forskning

Enligt Fors (1993) har tidigare forskning visat att mobbning är ett fenomen som förekommer i alla länder. Forsknigen visar även att det är fler pojkar än flickor som mobbar och att mobbning är vanligare i lägre åldrar. Förekomsten av mobbning påverkas inte av skolans storlek. Forsknigen säger att även om en klass byter lärare finns mobbningen kvar i samma utsträckning som tidigare. Det har även framkommit att mobbare och mobboffer har olika personlighetstyper.

Deras uppfostran skiljer sig också åt, mobboffer uppfostras ofta på ett överbeskyddande sätt och mobbarna kan ha en instabil uppfostran med inslag av fysiskt våld (a.a.).

Fors (1993) skriver om Kikkawa (1987) som menar att relationen mellan elever och lärare har stor betydelse för förekomsten av mobbning. Även för lite samarbete mellan lärare kan påverka mobbningens frekvens. Det påpekas även att lärare har svårt att upptäcka om mobbning förekommer i klassen (a.a.).

2.3 Definitioner av mobbning

Enligt Olweus (1999) är mobbning *när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig* (Olweus 1999 s. 9). Mobbningen kan uttryckas på olika sätt, antingen som direkt mobbning vilket innebär till exempel slag, sparkar och skällsord, eller som indirekt mobbning som innebär utfrysning och att den mobbade blir baktalad (a.a.).

Höistad (2001) har följande definition av mobbning: *När en eller flera personer upprepade gånger, under en längre tid, utsätter en eller flera individer för medvetna, aktiva destruktiva handlingar och/eller uteslutning* (Höistad 2001 s. 73). Författaren menar till skillnad från Olweus (1999) att mobbningen kan delas in i tre typer: tyst mobbning, verbal mobbning och fysisk mobbning. Tyst mobbning kan innebära att vända ryggen till, göra miner och sucka. Denna typ av mobbning är den vanligaste och också den svåraste att upptäcka. Verbal mobbning kan vara att härma, hånskratta och hota. Fysisk mobbning är lättast att upptäcka och tecken på detta kan vara sönderrivna kläder eller blåmärken. Denna typ av mobbning utövas mest av pojkar i de lägre åldrarna (a.a.).

Sharp & Smith (1996) menar att *Mobbning är en form av aggressivt beteende som oftast är avsiktligt och som psykiskt eller fysiskt skadar någon. Det rör sig också om ett långvarigt och upprepat beteende – veckor, månader och år* (Sharp & Smith 1996 s. 12). De delar, precis som Höistad (2001), in mobbningen i tre former; fysisk eller kroppslig mobbning, verbal mobbning och tyst mobbning (a.a.).

Efter att vi tagit del av definitionerna ovan ser vi det som mobbning när en person blir utsatt för kränkande handlingar, både psykiska och fysiska, upprepade gånger av en eller flera personer.

2.4 Grupper

Angelöw & Jonsson (2000) menar att grupper kan ses som samlingar av individer som umgås och skapar sociala relationer med varandra. Dessa samlingar av individer påverkar varandra, har ofta gemensamma mål och anser att de tillhör en grupp. Grupper kan ses som en länk mellan samhället och individen och tvärtom. I en grupp påverkar individer varandra och detta är avgörande i den mänskliga samvaron. Grupperna vi tillhör och deltar i är i högsta grad olika. De har olika funktioner och förändrar och påverkar oss på olika sätt. Grupper kan ses som sociala sammansättningar, de kan uppstå på olika sätt exempelvis genom att individerna har liknande intresse eller träffas under planerade former. Gruppstruktur och relationer inom gruppen har en stor påverkan på om gruppen kommer att fungera eller förändras (a.a.).

Goffman (1998) anser att individens uttrycksförmåga innefattar två olika uttryckssätt. Dels det uttryck som sänds ut, men även det uttryck som överförs. När individer konfronteras med varandra finns det ofta olika skäl för dem att styra sitt beteende så att man skapar det intryck som man vill att de andra ska uppfatta (a.a.).

2.4.1 Primära och sekundära grupper

Enligt Cooley (1981) är primära grupper oftast små och stabila. I gruppen finns nära och personliga interaktioner mellan individerna och kontakterna är naturliga och känslomässiga. Individen kan slappna av och känna sig hemma i en primär grupp och det finns ett givande och tagande av beröm och kritik. Familjen är den styrande av de primära grupperna där tyst kunskap och grundläggande normer och värderingar överförs till individerna. Även den närmsta kompisgruppen kan ses som en primär grupp. Han menar att en primär grupp ger oss det känslomässiga stöd som behövs för att kunna vara en del i det sociala livet. I en sekundär grupp har individerna en sporadisk och ofta indirekt kontakt. Samhörigheten är inte så stor och kontakterna i gruppen är opersonliga och det finns oftast inga känslor inblandade. En sekundär grupp har mer betydelse för samhället än för enskilda individer eftersom de bidrar till samhällets struktur. Exempel på sekundära grupper kan vara en förening (a.a.).

2.4.2 Gruppstruktur

Angelöw & Jonsson (2000) påpekar att i alla grupper finns en viss struktur, detta innebär att gruppens individer är kombinerade så att de fungerar som en grupp. Strukturerna är olika beroende på vilken grupp man tillhör, detta beror på att alla grupper har olika behov av strukturer för att kunna fungera på ett bra sätt. Utifrån vilka uppgifter och relationer gruppen ska arbeta med väljs den struktur som passar bäst. Ibland krävs väldigt strukturerade arbetsformer, medan det andra gånger räcker med mer ostrukturerade former.

Något som är gemensamt för alla grupper är att de behöver:

- Normer – regelsystem som behövs för att styra individernas beteende. De är mycket betydelsefulla för individerna i gruppen eftersom de påverkar deras sätt att vara.
- Roller – alla grupper har någon form av rollstruktur där varje individ har en eller flera roller. Olika roller har skilda funktioner och samma roll kan vara annorlunda i olika grupper.
- Maktfördelning – det finns en makthierarki i alla grupper. Detta innebär att individerna har olika mycket makt i gruppen. Maktfördelningen varierar mycket från grupp till grupp.
- Kommunikation – det måste i varje grupp finnas ett gemensamt sätt för individerna att kommunicera med varandra. Sätten att kommunicera skiljer sig åt grupper emellan.
- Relationer – i alla grupper finns uttalade eller outtalade överenskommelser om vilka mål gruppen har och att de strävar efter att hålla ihop.

Dessa faktorer är relaterade till varandra och skiljs inte åt (a.a.).

2.5 Individens förmåga att socialisera

Giddens (2003) menar att socialisation är när människor tillägnar sig den livsstil som tillhör det samhälle de lever i. Socialisationen är en livslång process då människans beteende hela tiden formas utifrån det sociala samspelet. Han påpekar att i socialisationsprocessen får den enskilda individen lära sig olika sociala roller som passar in i de positioner de har i sitt kulturella samhälle. Han beskriver även att socialisation handlar om en process som människan kan styra och forma.

Människan är aktiv och inväntar inte instruktioner för hur socialisationen ska gå till. Individen lär sig förstå och acceptera sociala roller genom en fortlöpande samspejsprocess (a.a.). Detta styrker Angelöw & Jonsson (2000) som anser att ingen människa, vare sig barn, ungdomar eller vuxna är passiva mottagare i en socialisationsprocess (a.a.). Även Cooley (1981) menar att människan är en social produkt och att individens identitet uppstår och förändras i samspel med andra, därför kan individen inte ses som skild från samhället (a.a.). Mead (1976) anser att självmedvetandet grundar sig på att varje människa har förmåga att inta samma attityd gentemot sig själv i förhållande till andra människors attityder. Alltså övertas andras syn på oss och görs till vår egen (a.a.). Wahlström (1993) definierar socialisering på följande sätt:

Socialisering innebär att jag lär mig att fungera tillsammans med andra människor utan att fara illa eller göra andra människor illa. Det innebär också att jag lär mig att samarbeta kreativt och anpassa mig till andra människors behov och önskningsar. Det innebär även att jag gör mina egna önskningsar och behov tydliga för gruppen och individerna (Wahlström 1993 s. 25).

Wahlströms (1993) definition av socialisering stämmer överens med ovanstående författares då de alla menar att individen är aktiv i socialisationsprocessen.

2.5.1 Primär och sekundär socialisation

Giddens (2003) och Angelöw & Jonsson (2000) beskriver två socialisationsprocesser som människan går igenom; primär och sekundär socialisation. Den primära socialisationen syftar på processen som ska tillgodose barnets utveckling under de första levnadsåren. Detta är den mest intensiva perioden av kulturell inläring eftersom barnet lär sig språket och grundläggande beteendemönster som är grunden för kommande lärande. Utvecklingen sker framförallt genom familjen och i vissa fall i förskolan. Primär socialisation behöver inte begränsas till de första åren. Man lever under hela livet i nära kontakt med andra människor, detta ses som primära sammanhang i vilka våra liv påverkas. Den sekundära socialisationen börjar efter den tidiga barndomen och håller på hela livet. Sekundär socialisation innebär att individen tar till sig och övar in färdigheter för att kunna fungera i enlighet med samhällets allmänna normer och målsättningar. Den sekundära socialisationen är framförallt knuten till skolor av olika slag, kompisar, föreningar och massmedia är också viktiga inslag. Primär och sekundär socialisation kan alltså löpa parallellt under livets gång (a.a.).

2.6 Kännetecknen hos mobbare, medlöpare och offer

Eriksson m.fl. (2002) menar att många forskare inom området anser att mobbning är ett fenomen som pågår mellan människor med karakteristiska personlighetsdrag och reaktionsmönster.

2.6.1 Kännetecknen hos mobbare

Olweus (1991) anser att ett utmärkande drag för mobbare är att de är aggressiva mot både kamrater och vuxna och de är ofta mer positiva till våld än andra elever. En mobbare är ofta impulsiv och har behov av att dominera andra. Många tror att mobbare är osäkra och psykiskt svaga, men forskning visar motsatsen, ofta har mobbaren en positiv självbild (a.a.).

Även Höistad (2001) påpekar att en kombination av makt och aggressivitet är ett framträdande drag hos en mobbare. Mobbaren har ett behov av att ha övertaget och utnyttjar därför sin maktposition. Han menar att individer genom att mobba kan skapa sig en identitet, och kan då få makt över sin maktlöshet genom att ha ett övertag gentemot andra. Ofta känner mobbaren en aggression mot offret, men denna aggression handlar många gånger om mobbaren själv (a.a.).

Herlin & Munthe (2005) delar in mobbare i tre kategorier:

- Självssäkra mobbare – njuter av aggressivitet och är populära bland andra elever.
- Osäkra mobbare – har dålig koncentrationsförmåga och är inte så populära bland andra elever.
- Mobbare/Offrer – de är mobbare i vissa situationer medan de är offer i andra situationer. De har ofta sociala problem.

2.6.2 Kännetecknen hos medlöpare

Olweus (1991) påpekar att det ofta finns elever som tillsammans med mobbaren deltar i mobbningen, men som inte själva tar något initiativ, dessa kallas medlöpare. Gruppen av medlöpare kan vara blandad i sin sammansättning och kan innehålla osäkra elever (a.a.).

Höistad (2001) anser att vad som kännetecknar en medlöpare är rädsla för att själv bli mobbad. Medlöparna vill vara vän med mobbaren eftersom denne har makten att bestämma vilka som får vara med i gemenskapen. Höistad menar att många medlöpare kan må dåligt av att delta i mobbningen eftersom de inte bara är rädda för mobbaren utan även har skuldkänslor för offret. Rädslan att hamna utanför en gemenskap kan vara så stark att man gör saker man inte skulle ha gjort i ett annat sammanhang (a.a.). Eriksson m.fl. (2002) poängterar precis som Höistad (2001) att medlöparna ofta undviker att ingripa i mobbningsituationerna eftersom de är rädda för att själva råka illa ut (a.a.).

Pepler, Craig och O'Connell (1995) menar att medlöparna har stor betydelse i mobbningsituationer eftersom de finns med vid 85 % av dessa situationer. Medlöparna har olika roller i en mobbningsituation, de kan fungera som publik eller aktivt delta i interaktionen mellan mobbare och offer. I vissa fall kan de också stödja offret (a.a.).

2.6.3 Kännetecknen hos offer för mobbing

Enligt Olweus (1991) är offer för mobbing osäkrare och ängsligare än elever i allmänhet. De är ofta försiktiga, känsliga och tystlåtna. De reagerar vanligtvis med gråt eller genom att dra sig tillbaka om de blir angripna av mobbare. Offren har en negativ bild av sig själva och av sin situation och känner sig ofta misslyckade. De har sällan några vänner i klassen och känner sig ofta ensamma och övergivna i skolan. De är negativt inställda till våld och när det gäller pojkar är de ofta fysiskt svagare än sina kamrater (a.a.).

Höistad (2001) menar att de som utsätts för mobbing ofta förskönar sin situation som mobbad. Detta gör de för att försvara sig själv mot smärtan och förnedringen som medföljer. Offren skäms över sin situation och man undviker gärna att berätta för någon att man är mobbad eftersom detta ses som ett nederlag. Det är inte ovanligt att den mobbade tar på sig skulden för mobbningen. De tycker att det är deras eget fel och försöker hitta orsaken till sin utsatthet (a.a.).

Herlin & Munthe (2005) anser att offer bland annat kännetecknas av att:

- De sällan har stöd från pedagoger och andra elever.
- De själva tar på sig skulden för mobbningen.
- De väldigt gärna vill passa in.

Olweus (1991) delar in offer för mobbning i två kategorier; passiva offer och provocerande offer. Passiva offer sänder ofta ut signaler till omgivningen som säger att de är känsliga och misslyckade. Offren vågar inte ge igen om de blir angripna eller förolämpade. Passiva offer kännetecknas ofta av ett känsligt och passivt reaktionsmönster. De är inte aggressiva eller retsamma i sitt beteende och man kan inte förklara mobbningen med att de själva aktivt provocerar sin omgivning. Provocerande offer är mycket ovanligare än passiva offer. De provocerande offren är ofta okoncentrerade och oroliga och irritation och spänningar skapas ofta runt dem. De hamnar ofta i konflikter med andra elever eftersom de har ett häftigt humör. De provocerande offren kan ofta skapa irritation i en hel klass (a.a.).

2.7 Pedagogens roll i det förebyggande arbetet mot mobbning

Enligt Höistad (2001) måste pedagoger börja med sin syn på sig själv och sin relation till omgivningen innan ett förebyggande arbete kan börja. Han påpekar att:

Det är skolans plikt att inte bara stoppa mobbning, trakasserier och våld utan även se till att detta aldrig inträffar. Betydelsen av det förebyggande arbetet kan därför inte nog betonas. Om inte skolan tar avstånd från alla former av negativt beteende och arbetar aktivt förebyggande i klassen och i skolan, riskerar ett ingripande i en akut situation att bara bli en tillfällig lösning (Höistad 2001 s. 138).

Vidare beskriver Höistad en god skola, som han menar är en förutsättning för att kunna arbeta förebyggande. En god skola kännetecknas bland annat av att klimatet på skolan är tryggt, tolerant, empatiskt och respektfullt. Det finns även en gemensam handlingsplan mot negativa beteenden. Personalen tar mobbning och andra negativa beteenden på stort allvar. De är engagerade och lyhörda samt har en positiv inställning till eleverna. Skolledningen är närvarande och är öppen för nya förslag och eventuella förändringar (a.a.).

Wahlström (1993) menar att pedagogens viktigaste uppgifter är att arbeta med:

- Socialisering – som innebär att man lär sig fungera tillsammans med andra.
- Estetik – förmågan att se det positiva i livet istället för att se problemen.
- Etik – handlar om att acceptera det normsystem som finns i samhället och kunna skilja på rätt och fel.
- Förmåga att tänka – innebär att kunna finna egna lösningar och se problem från olika infallsvinklar. Det innebär också att kunna stå för sina åsikter och ha en egen identitet.

- Förmåga att tillägna sig kunskaper – handlar om att ta del av de nödvändiga verktyg som behövs för att inhämta kunskap (a.a.).

Fors (1993) menar att pedagoger har en viktig roll när det gäller att förstärka och förhindra mobbning. Detta kan ske genom att en pedagog avsiktligt eller oavsiktligt uttrycker något som kan tolkas förnedrande mot offret. Detta kan ske omedvetet i till exempel klassrummet och kan då förstärka mobbarnas åsikt. Det kan även ske medvetet vid försök till konfliktlösning då pedagogen och andra elever förklarar mobbningen med att det är offrets eget fel. Mobbning kan också omedvetet accepteras genom att pedagogerna inte ingriper trots att det är uppenbart att de borde göra det (a.a.).

Enligt Sharp & Smith (2005) är det viktigt att ämnet mobbning tas upp i undervisningen. Detta har två viktiga syften, där det första är att öka medvetenheten hos eleverna vad gäller mobbning och det andra är att utmana och ifrågasätta attityder kring mobbning som finns i klassen. Pedagogen måste försöka öka sympatin och förståelsen för de som är utsatta, men även skapa ett tankesätt mot mobbning i klassen (a.a.).

2.8 Förebyggande åtgärder

Whitted & Dupper (2005) menar att strategier för att förebygga eller minimera mobbning i skolan måste inkludera åtgärder på skolnivå, dessa ska vara anpassade för att förändra klimatet på skolan. På klassrumsnivå är det pedagogen som ansvarar för vilka åtgärder som vidtas (a.a.).

Höistad (1994) påpekar att skolan tydligt måste ta ställning mot all form av mobbning och andra negativa beteenden för att detta ska kunna förhindras. För att lyckas krävs det att det finns ett förebyggande arbete mot mobbning. Han menar att det är viktigt att lärarna är engagerade eftersom detta påverkar det allmänna klimatet positivt. Höistad (1994) ger exempel på förebyggande arbete:

På skolan:

- Skaffa sig kunskaper och öka sin medvetenhet om mobbning.
- Diskutera fram gemensamma mål samt en handlingsplan som alla ska vara överens om.

- Kontrollera rastvaktssystemet eftersom mobbningen ofta sker på undanskymda platser på skolgården.

I klassen:

- Skapa en vi-känsla genom att hitta på positiva saker tillsammans.
- Fortlöpande diskutera kamratrelationer samt moraliska och etiska frågor som man bör kunna ta ställning till.
- Komma fram till gemensamma regler mot mobbning.

På föräldramötena:

- Informera om skolans ställningstagande mot mobbning.
- Förklara hur viktigt samarbetet mellan skola och hem är.
- Diskutera fram ett gemensamt förhållningssätt mot mobbning.

Det är även viktigt att engagera elevråd i det förebyggande arbetet mot mobbning (a.a.).

Olweus (1991) menar att en viktig förebyggande åtgärd mot mobbning kan vara att ha fler vuxna ute på rasterna eftersom det ofta är här mobbningen sker. Olweus har gjort en undersökning där resultatet visar att det finns ett klart samband mellan antalet rastvakter och förekomsten av mobbning. Resultatet visar även att *lärarnas attityder till mobbningsproblem och deras beteende vid mobbningsituationer är av avgörande betydelse för nivån av sådana problem i skolan eller klassen* (Olweus 1991 s. 19). Vidare påpekar Olweus att det inte räcker att det finns vuxna ute på rasterna, alla måste vara beredda på att kunna ingripa i mobbningsituationer. De måste även ingripa i situationer där de endast misstänker mobbning. Om en pedagog inte ingriper i en mobbningsituation ger detta signaler till mobbarna att deras beteende är okej. Det är av stor vikt att rastvakterna berättar för övriga pedagoger vad som skett under rasterna (a.a.).

Både Olweus (1991), Höistad (2001) och Sharp & Smith (2005) påpekar hur viktig den fysiska miljön är i det förebyggande arbetet mot mobbning. De menar att miljön ska vara tilltalande och inbjuda till positiva aktiviteter. Den fysiska miljön innefattar bland annat utemiljö, matsal och andra gemensamma utrymmen.

2.9 Sammanfattning

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt är baserad på Olweus tankar kring mobbning. Olweus (1999) påpekar att det är tydligt att pedagogers beteende, attityder och rutiner har en mycket betydande roll för om mobbning uppstår och för hur utbredd den kommer att bli i skolan och klassen (a.a.). Den tidigare forskningen har utgått från Fors (1993) som i sin avhandling skriver om Kikkawa som menar att relationen mellan elever och lärare har stor betydelse för förekomsten av mobbning. Även för lite samarbete mellan lärare kan påverka mobbningens frekvens. Det påpekas även att lärare har svårt att upptäcka om mobbning förekommer i klassen (a.a.). När det gäller definitioner av mobbning menar Olweus (1999) att mobbning är *när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig* (Olweus 1999 s. 9). Han menar även att mobbningen kan uttryckas på olika sätt, antingen som direkt mobbning vilket innebär till exempel slag, sparkar och skällsord, eller som indirekt mobbning som innebär utfrysning och att den mobbade blir baktalad (a.a.).

Angelöw & Jonsson (2000) menar att grupper kan ses som samlingar av individer som umgås och skapar sociala relationer med varandra. Dessa samlingar av individer har ofta gemensamma mål, påverkar varandra och anser att de tillhör en grupp. Grupper kan ses som en länk mellan samhället och individen och tvärtom. I en grupp påverkar individer varandra och detta är avgörande i den mänskliga samvaron (a.a.). Därefter kommer ett avsnitt som behandlar individens förmåga att socialisera och definitioner av socialisation tas upp. Giddens (2003) menar att socialisation är när människor tillägnar sig den livsstil som tillhör det samhälle de lever i. Socialisationen är en livslång process då människans beteende hela tiden formas utifrån det sociala samspelet (a.a.).

Kännetecknen hos mobbare, medlöpare och offer för mobbning har tagits upp. Författarna vi hänvisat till är alla överens om att ett utmärkande drag hos en mobbare är att denna har ett aggressivt beteende. Eriksson m.fl. (2002) menar precis som Höistad (2001) att medlöparna ofta undviker att ingripa i mobbningssituationerna eftersom de är rädda för att själva råka illa ut. När det gäller offren för mobbning kännetecknas de enligt Olweus (1991) av att bland annat vara osäkrare och ängsligare än elever i allmänhet. De är ofta försiktiga, känsliga och tystlåtna. Den sista delen i forskningsbakgrunden tar upp pedagogernas roll i det förebyggande arbetet mot mobbning.

Fors (1993) menar att pedagoger har en viktig roll när det gäller att förstärka och förhindra mobbning. Detta kan ske genom att en pedagog avsiktligt eller oavsiktligt uttrycker något som kan tolkas förnedrande mot offret. Detta kan ske omedvetet i till exempel klassrummet och kan då förstärka mobbarnas åsikt. Det kan även ske medvetet vid försök till konfliktlösning då pedagogerna och andra elever förklarar mobbningen med att det är offrets eget fel. Mobbning kan också omedvetet accepteras genom att pedagogerna inte ingriper trots att det är uppenbart att de borde göra det (a.a.). Slutligen ges förslag på förebyggande åtgärder i arbetet mot mobbning där bland annat rastvakternas betydelse har poängterats.

2.10 Problemformulering

Utifrån informationen som behandlats i forskningsbakgrunden har vi kommit fram till följande frågor:

- Hur arbetar enskilda pedagoger konkret, i och utanför klassrummet, för att förebygga mobbning?
- På vilket sätt tar verksamma pedagoger till sig handlingsplanen i sitt arbete?

3 Empirisk del

I denna del kommer vi att beskriva vårt val av metod samt hur vi har gått till väga för att välja respondenter. Genomförandet av vår undersökning kommer att behandlas och avsnittet avslutas med en metoddiskussion.

3.1 Val av metod

Enligt Bjurwill (2001) finns det minst två metoder att använda sig av när en undersökning genomförs. En metod används för att samla material och en metod används för att bearbeta det insamlade materialet. Alltså ska en insamlingsmetod och en analysmetod användas i en undersökning (a.a.). Som insamlingsmetod i denna undersökning använder vi oss av kvalitativ metod i form av intervjuer. Patel & Davidson (2003) menar att syftet med en kvalitativ intervju är att finna och urskilja egenskaper hos respondentens tankar kring frågorna som ställs. Vidare menar de att det i en kvalitativ intervju finns ett samtal mellan den som intervjuar och respondenten. Det är viktigt att intervjuaren inte hämmar respondenten genom fel val av språkbruk, gester och kroppsspråk (a.a.). Enligt Kvale (1997) och Trost (2005) finns det tre sorters kvalitativa intervjuer: strukturerade intervjuer som innebär att intervjuaren följer en rad frågor genom alla intervjuer oavsett respondent, semistrukturerade intervjuer där det finns utrymme för förändringar när det gäller ordning och struktur av frågorna och öppna intervjuer där intervjuaren följer ett tema men inte har några färdiga frågor (a.a.). Kvale (1997) menar vidare att den som intervjuar spelar en stor roll för hur resultatet blir. Intervjuarens kunskande, mottaglighet och empatiska förmåga har en viktig betydelse (a.a.).

Intervjuformen vi har valt att använda är semistrukturerade intervjuer av personlig karaktär. Enligt Denscombe (2000) innebär semistrukturerade intervjuer att intervjuaren i förväg har sammanställt frågor till respondenterna. Dock är det viktigt att vara flexibel och låta respondenterna utveckla sina svar. I denna intervjuform har respondenterna stora möjligheter att framföra sina åsikter eftersom svaren är öppna. Författaren menar att den personliga intervjun är den vanligaste formen av semistrukturerade intervjuer. En personlig intervju innebär ett möte mellan intervjuare och respondent (a.a.).

Anledningen till att vi har valt en kvalitativ metod för denna undersökning är att vi anser att denna metod är det bästa sättet att besvara våra problemformuleringar. Vi har valt semistrukturerade intervjuer med tanke på att vi vill få verksamma pedagogers syn på och tankar kring det förebyggande arbetet mot mobbning.

Kvale (1997) menar att en kvalitativ intervju är en effektiv metod för att samla in erfarenheter ur respondenternas vardagsvärld. Genom en intervju kan respondenterna förmedla sina tankar ur sitt perspektiv och med sina ord. Författaren ser även nackdelar med att genomföra intervjuer för att samla material till en undersökning. Han anser att intervjuaren kan påverkas av och identifiera sig med respondenterna på ett sådant sätt att denne inte kan bevara sitt professionella förhållningssätt till respondenten. Risken finns då att intervjuaren tolkar svaren från intervjun ur respondenternas perspektiv vilket minskar objektiviteten i resultatet (a.a.).

Vi kommer att använda oss av formen kvalitativ analys då vi har gjort en mer djupgående undersökning inom ett begränsat område. Enligt Patel & Davidson (2003) är produkten av kvalitativ bearbetning ofta text där citat från respondenterna varvas med intervjuarens tolkningar och kommentarer. Det är viktigt att texten utarbetas så att den är tillgänglig för läsaren (a.a.)

Denscombe (2000) hänvisar till Miles & Huberman (1994) som menar att väl insamlade kvalitativa data kännetecknas av att de är inriktade på *naturligt förekommande och vanliga händelser i naturliga miljöer* (Denscombe 2000 s. 260). Om detta följs speglar det hur verkligheten ser ut (a.a.).

3.2 Val av respondenter

Denna undersökning har vi valt att utföra på en skola i en kommun i Skåne. Vi har valt att intervjua verksamma pedagoger i årskurserna F-5. Anledningen till detta val är att våra inriktningar vänder sig till just dessa årskurser. Från början hade vi ingen speciell skola i åtanke men slutligen valde vi en skola där en av oss tidigare haft verksamhetsförlagd utbildning.

3.3 Genomförande

Vi började med att ta kontakt med en skola som vi ansåg vara lämplig för vår undersökning. Det visade sig då att det på denna skola fanns tolv pedagoger i årskurs F-5. Vi tog kontakt med var och en av dessa och berättade om vår undersökning. Vi berättade även att det var helt frivilligt att ställa upp på en intervju. Elva pedagoger ställde sig positiva till att medverka, medan en valde att avstå på grund av tidsbrist. Totalt intervjuade vi fem pedagoger i årskurs F-2 och fem pedagoger och en resurslärare i årskurs 3-5.

Vi gav förslag på två dagar för intervjuer och respondenterna fick ta ställning till dag och tid. Intervjuerna ägde rum på skolan där respondenterna fick välja rum. Samtliga valde enskilda rum där miljön var lugn. Innan varje intervju frågade vi om det var okej att vi använde oss av bandspelare. Detta gjorde vi för att försäkra oss om respondenterna var medvetna om att intervjuerna skulle dokumenteras. Vid varje intervju var vi båda närvarande, en av oss ställde frågorna medan den andra förde fältanteckningar. Vi använde oss av frågor som vi tidigare sammanställt, men var flexibla efter respondenternas svar.

3.4 Etiska övervägande

Vi har under genomförandet av våra intervjuer haft etiska övervägande i åtanke. Vi har varit noga med att berätta för samtliga respondenter att intervjuerna endast kommer att användas i denna uppsats och att de då kommer att vara anonyma. Det har även varit helt frivilligt för dem att bli inspelade och de har haft möjlighet att avbryta intervjun om de velat. Vi har även påpekat att de inspelade banden är vårt personliga ansvar och kommer att förstöras efter att uppsatsen blivit godkänd.

3.5 Metoddiskussion

Vi anser att det i vår undersökning inte är relevant om respondenterna är manliga eller kvinnliga. Vi valde en skola för vår undersökning och utifrån detta val är nio av respondenterna kvinnliga och två manliga. Därför kommer det inte att läggas någon vikt vid om det är en man eller en kvinna som svarat.

Under genomförandet av intervjuerna ville två av respondenterna inte att deras intervju skulle dokumenteras med hjälp av bandspelare. Vi fick då endast föra anteckningar vilket gjorde att det var svårt att få med allt som sades under intervjuens gång. Trots att vi inte använde bandspelare under dessa intervjuer kände vi att intervjuerna gav mycket och att vi fick mycket information eftersom vi båda var närvarande och kunde föra anteckningar. Vid resterande intervjuer användes bandspelare för att dokumentera samtalen. Detta kompletterades även med fältanteckningar av den av oss som inte ställde frågorna. Trost (2005) anser att det finns både fördelar och nackdelar med att använda sig av bandspelare vid en intervju. En fördel kan vara att intervjuaren kan lyssna till detaljer flera gånger efter genomförd intervju, den kan även skrivas ut och på så sätt läsas och delar kan plockas ur ordagrant. En annan fördel är att den som intervjuar slipper koncentrera sig på att skriva och kan då fokusera på frågorna som ska ställas. Vidare menar Trost att nackdelen med att använda bandspelare är att många inte vill bli inspelade på band och att de som accepterar att bli inspelade kan bli hämmade och störda av detta. Till nackdelarna hör också att det tar lång tid att lyssna av banden (a.a.). Vi märkte, precis som Trost (2005) påpekar, att många av respondenterna blev hämmade när bandspelaren var igång. Vi märkte tydligt att de slappnade av när bandspelaren stängdes av men vi tror inte att detta har påverkat tillförlitligheten i deras svar.

Efter våra första intervjuer upptäckte vi att någon fråga i formuläret var överflödigt samt att vi behövde utveckla och lägga till ytterligare frågor. Trots att vi hade ett färdigt frågeformulär, ställdes inte alla frågor till alla respondenter eftersom vissa av dem svarade så utförligt att flera frågor besvarades samtidigt. Det kändes tryggt att ha ett färdigt frågeformulär även fast vi var flexibla och anpassade oss efter respondenternas tankar. Här kände vi att vi gjort rätt val av metod eftersom det enligt Kvale (1997) finns utrymme för förändringar när det gäller ordning och struktur av frågorna när en semistrukturerad intervju genomförs (a.a.).

Något som kan påverka tillförlitligheten av våra intervjuer negativt är att det vid transkriberingen av några intervjuer var väldigt dåligt ljud. Detta gjorde att vi inte kunde skriva ner dessa intervjuer ordagrant. Vi har däremot varit noggranna med att inte citera någon av respondenterna som hörs dåligt på det inspelade bandet. Något som styrker tillförlitligheten av vårt resultat är att vi båda varit närvarande och delaktiga i samtliga intervjuer. Detta innebär att vi båda hört vad som sagts under intervjuens gång.

Från början tänkte vi genomföra vår undersökning på två olika skolor för att på så sätt kunna jämföra hur pedagoger arbetar för att förebygga mobbning. Vi fick sedan veta att det krävs stora undersökningar för att kunna göra en relevant jämförelse och valde därför att koncentrera oss på en skola. Vi tror inte att vårt resultat påverkas av att vi genomförde intervjuerna på en och samma skola. Givetvis hade det varit mycket intressant att genomföra undersökningen på flera skolor, men på grund av tidsbrist fick den möjligheten uteslutas.

Efter genomförda intervjuer tänkte vi tillbaka på de olika respondenterna och kände då att mobbning verkade vara ett mycket känsligt ämne för en del av respondenterna. Några av dem verkade tro att vi kontrollerade att de gjorde på rätt sätt. Detta trots att vi berättat syftet med intervjuerna.

4 Resultat

Detta resultat är en sammanställning av respondenternas svar vid intervjuerna. Vi har utifrån de inspelade intervjuerna med tillhörande fältanteckningar försökt skapa en så rättvis bild som möjligt av respondenternas svar på våra frågor. Våra rubriker i denna del utgår från våra intervjufrågor. Vi kommer i början av denna del göra en kort presentation av respondenterna. Anledningen till denna presentation är att vi i stycke 4.4.1 skriver ut respondenternas svar var för sig för att få en tydligare bild av hur de enskilda respondenterna arbetar för att förebygga mobbning. Under de andra styckena har vi inte fokuserat på vilken respondent som säger vad eftersom vi där är ute efter att se en helhet.

4.1 Presentation av respondenterna

Respondent A: Verksam pedagog i årskurs F-2

Respondent B: Verksam pedagog i årskurs F-2

Respondent C: Verksam pedagog i årskurs F-2

Respondent D: Verksam pedagog i årskurs F-2

Respondent E: Verksam pedagog i årskurs F-2

Respondent F: Verksam pedagog i årskurs 5

Respondent G: Verksam pedagog i årskurs 5

Respondent H: Verksam pedagog i årskurs 4

Respondent I: Verksam pedagog i årskurs 4

Respondent J: Verksam pedagog i årskurs 3

Respondent K: Resurslärare i årskurs 3-5

4.2 Olikheter mellan mobbare och offer för mobbning

Vår inledande fråga till samtliga respondenter var: *Vilka utmärkande drag kan du se hos den som mobbar respektive blir mobbad?* Alla respondenter utom en kunde säga sig se olikheter mellan mobbare och offer. Denna respondent kunde inte se några generellt utmärkande drag hos vare sig mobbare eller offer. I stället menade respondenten att både mobbare och offer är duktiga skådespelare. Samtliga respondenter som kunde se olikheter tyckte det var svårare att se utmärkande drag hos den som mobbar än hos offren för mobbningen.

4.2.1 Otrygga och osäkra mobbare

Av de respondenter som uppmärksammat drag hos mobbare var det fyra som ansåg att en mobbare är osäker, otrygg och har ett dåligt självförtroende. De sade sig kunna se att en mobbare är väldigt otrygg i sig själv och därför tar ut sin egen osäkerhet på andra som är psykiskt eller fysiskt svagare än en själv.

Tre av respondenterna ansåg att det var svårt att se specifika drag hos den som mobbar. De kom sedan fram till att mobbare ofta är ledartyper som är väldigt bestämmande. Mobbarna har lätt att få med sig andra elever, de mobbar inte gärna ensamma. En av de tre respondenterna uttryckte sig på följande sätt: *Svårt att svara på men ofta är det en person med ledaregenskaper som har lätt att få med sig sina kamrater och kan nyttja egenskaper på rätt sätt* (Respondent J).

Två av respondenterna menade att mobbaren inte alltid är den som syns och hörs utan kan styra andra elever och på så sätt utföra sin mobbning genom andra. De menar att detta är det svåraste att uppmärksamma eftersom huvudaktören håller sig i bakgrunden.

Slutligen var det en respondent som ansåg att den som mobbar försöker att utmärka sig genom att trycka ner andra elever som är svagare och mer osäkra i sig själva. Respondenten menar att mobbaren kan utmärka sig på olika sätt och ett av dessa kan vara att tracka ner på andra.

4.2.2 Otrygga och osäkra offer för mobbning

Åtta av respondenterna ansåg att offer för mobbning ofta är otrygga, oroliga, veka, tillbakadragna och tysta. De drar sig ofta undan och vågar inte säga ifrån när någon är elak mot dem.

Så fort det händer någonting så tar man åt sig även om det inte är tänkt att det ska vara åt dem eller mot dem så tar man det liksom åt sig att alla menar alla är emot mig. Man utser sig själv på något vis som den mobbade som ett offer. Sen är inte det alltså det rättfärdigar ju inte att man är taskig mot de här personerna (Respondent F).

Två av de åtta respondenterna menade att de inte har någon erfarenhet alls av mobbade elever i sina klasser, men de kan ändå se att den som blir utsatt för mobbning ofta är en otrygg och svag individ.

En av respondenterna menade att offer för mobbning ofta söker mycket vuxenkontakt, i synnerhet på rasterna. De är ofta ensamma och säger att de vill vara ensamma och då måste läraren vara uppmärksam. Ett offer för mobbning är inte heller given när det gäller grupparbete där eleverna själv får välja vem eller vilka de ska arbeta med.

Den sista respondenten uttryckte sina tankar om offer för mobbning på följande sätt:

Hos den som mobbas jag vet inte ibland så känns det som att det kan vara vem som helst. Alltså det behöver inte vara något särskilt alltså ibland. Alltså ofta tänker man ju att den här personen ska vara annorlunda och det kan ju vara att det är någonting de hänger upp sig på. Sen ibland känner jag att så behöver det inte vara det kan vara det barn som man tycker är precis som alla andra (Respondent D).

Respondenten menar att det alltså inte alltid behöver vara en udda elev som blir utsatt, vissa gånger kan det drabba vem som helst.

4.3 Gruppen har stor betydelse

Den andra intervjufrågan till respondenterna var: *Vilken betydelse har gruppen i mobbningssituationer?* Alla respondenter var överens om att gruppen har stor betydelse i dessa situationer. Fem av dem ansåg att gruppen kan ha både positiv och negativ inverkan på mobbaren. De menade också att om gruppen är trygg och har en bra gemenskap och sammanhållning är det svårare för mobbaren att sticka ut och få stöd av andra. En trygg grupp har lättare att säga ifrån. Två av de fem respondenterna ansåg också att det är lättare för en mobbare att komma fram och få andra med sig om gruppen är otrygg och spridd med många olika viljor och personligheter.

Den kan ha stor betydelse, både som påtryckare och som försvarare. Så har man en bra grupp ska det ju helst inte uppstå någon mobbning för då ska ju de sätta stopp för den här personen som kommer och bär sig dumt åt. Men har man en osäker grupp så kan det ju funka tvärtom då är det lättare att hänga med den som mobbar och inte våga säga emot (Respondent F).

En av de fem ansåg att läraren har en viktig roll när det gäller att skapa en positiv miljö i gruppen för att på bästa sätt kunna avfärda mobbning. *Givetvis stor betydelse, alltså där ligger lite, ligger lite på läraren att skapa en positiv miljö i gruppen så att man kan på bästa sätt avfärda mobbning* (Respondent J).

En respondent menade att om det finns en ledartyp i klassen, en kung eller drottning är det lätt hänt att andra hänger med i deras beteende utan att tänka. *Pratar man med dem enskilt vet de vad som är rätt och fel, men när de är tillsammans med ledaren hänger de med för att hålla sig väl med gruppen, annars kan de ju själva bli nästa offer* (Respondent H). Detta är i likhet med vad en annan respondent sa, som menade att om mobbaren är en drivande och populär person kan denne fortsätta vara populär i gruppen även om den gör en dålig handling. På så sätt har mobbaren lättare att få med sig sina kamrater eftersom de märker att beteendet godkänns av gruppen. Samtidigt menade respondenten att det kan vara tvärtom också, gruppen kan stå emot och säga ifrån. En annan respondent ansåg att gruppen är mycket viktig i det avseende att det är väldigt sällan någon mobbar utan att ha stöd från andra.

En av respondenterna menade att gruppen kan vara väldigt tillåtande, i synnerhet om offret är lite udda och inte har någon given plats i gruppen. Då kan resten av gruppen tillåta mobbningen och stämma in genom att himla med ögonen. Slutligen var det en respondent som trodde att hela klassen är medveten om mobbningen på något sätt och att detta också är ett sätt att mobba.

Oftast så tror ju jag att hela klassen vet om det på något sätt och det är så ibland blir det ju accepterat av gruppen och det är ju också ett sätt att mobba. Att man tar ställning att man inte gör någonting för det är ju ofta så barn de är väldigt medvetna om vem det är som mobbar och vem det är som är mobbad och så kanske man inte ingriper (Respondent D).

Respondenten menar att genom att inte ingripa tar eleverna ställning för det är ju så att barn är väldigt medvetna om vem som mobbar och vem som blir mobbad och ändå gör de ingenting.

4.4 Handlingsplanen fokuserar på kamratstödjare och antimobbningsteam

Eftersom vi ville veta om skolan har en handlingsplan som behandlar det förebyggande arbetet mot mobbning ställde vi följande fråga till respondenterna: *Har ni någon handlingsplan som berör det förebyggande arbetet mot mobbning?* Vi frågade också vad handlingsplanen i så fall innehåller.

Samtliga respondenter visste att skolan har en handlingsplan som bland annat behandlar mobbning. Alla hade någon aning om vad handlingsplanen innefattar men ansåg att den

inriktade sig betydligt mer på hur man agerar när mobbning uppstår än på det förebyggande arbetet mot mobbning.

Samtliga kunde även berätta att handlingsplanen fokuserar mycket på kamratstödjure och antimobbningsteam. I handlingsplanen finns även en definition av mobbning; *En person är mobbad när han/hon upprepade gånger under en viss tid blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer.*

Handlingsplanens åtgärder för att förebygga mobbning:

- En fungerande kamratstödjarverksamhet.
- Klassföreståndaren tar regelbundet upp mobbningsfrågan med respektive klass.
- Personalen, antimobbningsteamet och kamratstödjurena fortbildas och stärks.

Skolan har kamratstödjure från årskurs F-9. Varje klass röstar fram två elever som blir kamratstödjure. I årskurs F-2 träffas kamratstödjurena var tredje vecka och i årskurs 3-5 träffas de varannan vecka. Kamratstödjurena från varje klass träffas då tillsammans med en ansvarig vuxen. Antimobbningsteamet består av rektor, skolsköterska, kurator och ansvariga för kamratstödjurena. De träffas tre gånger per termin.

I årskurserna F-5 finns ett rastvaktssystem vilket innebär att det alltid finns pedagoger ute bland eleverna på rasterna. De har även ett system för matvakter och bussvakter. I årskurs F-2 är de alltid en pedagog i varje omklädningsrum eftersom pedagogerna tycker att omklädningsrummen är en utsatt zon när det gäller mobbning.

4.4.1 Förebyggande arbete i klassrummet varierar mycket

Då vi inriktar oss på att ta reda på hur enskilda pedagoger arbetar för att förebygga mobbning ställde vi frågan: *Hur arbetar du för att förebygga mobbning?* Här visade det sig att respondenterna arbetade på olika sätt. Därför kommer vi att redovisa respondenternas svar var för sig och benämna dem med hjälp av bokstäver från respondent A till respondent K.

Respondent A arbetar med kompisamtal i klassen varannan vecka. De har tidigare arbetat med ett skattningsschema. Eleverna har då haft stenciler på vilka de bland annat har fyllt i om de arbetat flitigt och varit goda kamrater. De har även arbetat utifrån en bok om moral och etik, de har då pratat om olika saker som tagits upp i boken.

Respondent B arbetar mycket med att förebygga mobbning i sin klass. De arbetar också mycket med värdegrunden och har värdegrund eller social kompetens inlagt på schemat minst en gång i veckan. De utgår då från frågor, filmer, situationer och spelar även själva upp händelser. Dessa behöver inte ha skett i klassen utan kan vara saker som eleverna sett på film eller saker som hänt på skolan. *Vi pratar mycket mobbning, mycket hur man är mot varandra, relationer och det har vi gjort för att vi alltså vi har en väldigt stökig klass* (a.a.). Respondenten menar att eleverna är klarsynta, de vet innerst inne hur de ska bete sig, men kan inte alltid omsätta detta i handling. Därför arbetar de mycket med att ge eleverna en grund för att kunna handla som de tänker. Vi ställde efter detta svar en följdfråga: *Använder du dig av något speciellt material i det förebyggande arbetet?* Respondenten berättade då att de i klassen arbetar med en bok som heter *Social kompetens 1-6*. De tittar också på filmer som heter *Värsta bästa vänner*. Filmerna är baserade på frågor så som *Får jag vara med? Varför ljuger du?* och *Kan pojkar bära tyllkjol?* De diskuterar sedan utifrån dessa filmer. Respondenten påpekade att mobbning är ett känsligt ämne och uttrycker sig på följande sätt:

Många är nog rädda för att ta i de här sakerna det känns så ibland när man pratar man blundar, men samtidigt alltså det är jättejobbigt men gör man det mycket så till slut får man ju lite vana också att hantera det och så kommer man på sig själv att men det är alltså jag ska inte säga att det är roligt men det är inte så obehagligt längre. Man får alltså en viss rutin på hur jag ska ställa frågorna, hur jag ska bemöta och att barnen också känner att det är ju ett sätt att bry sig också att inte tillåta just det här att ha ett tillåtande klimat, att det inte är tillåtet att skratta åt varandra det är inte tillåtet att fälla kränkande kommentarer eller det finns mycket sånt (Respondent B).

Respondent C menade att det genomsyrar dagen. De försöker vara vaksamma och öppna och lyfter konflikter eller andra problem så fort de uppstår. Varannan vecka har de klassråd då diskussionerna bland annat kretsar kring kamratrelationer. De försöker förebygga mobbning kontinuerligt och på höstterminen jobbar de extra med värdegrunden för att få ihop klassen. Respondenten ansåg att det är lätt att glömma bort det förebyggande arbetet mot mobbning när allt flyter på och fungerar bra. Hon menade även att det i F-2 inte förekommer så mycket mobbning. *Eleverna har inte kommit på vad det är utan de retas och tetas och blir ovänner men det är ingen utstuderad mobbning* (a.a.). Respondenten påpekar också att de jobbar tätare i F-2 både när det gäller elever och lärare.

Respondent D arbetar mycket med samarbetsövningar och att eleverna ska lära sig att ta ställning och stå för sin åsikt. De har planerade aktiviteter inom det förebyggande arbetet varannan vecka, men respondenten menar att det ändå är något som tas upp varje dag i något sammanhang. *Det berör ju hela tiden det finns ju här hela tiden och på gympan och allting så har vi mycket samarbetsövningar så att där finns det ju också* (a.a.).

Respondent E berättade att de arbetar mycket med värdegrunden och hur man ska vara mot varandra. Förhoppningen är att eleverna ska få en sundare syn på hur de är som kamrater. De har även pratat om positiva komplimanger i klassen. *Alltså man får ju ta det på en annan nivå med de här yngsta barnen för det ja man får ju börja någonstans liksom och sen får man ju liksom stegra* (a.a.). Respondenten menade att det är mycket tid som läggs på att förebygga och reda ut både mobbning och konflikter. Till exempel om någon blivit retad på rasten, då diskuteras detta direkt och därför blir det lite arbete kring detta varje dag. Vederbörande berättar vidare att de under en period hade klassen indelad i en killgrupp och en tjejgrupp för att det bland killarna fanns många viljor som ville fram. Därför delade de upp klassen för att kunna forma killarna till en trygg grupp.

Respondent F arbetar förebyggande genom samtal, både etiska samtal som berör hur man ska vara mot varandra och samtal som berör saker som har hänt, inte bara i klassen utan även andra händelser. Respondenten tyckte att det förebyggande arbetet är något som ligger med hela tiden och att det behöver tas upp så fort det finns en chans. *Det får liksom inte bli så att man tar upp det en gång, om man säger att jag har planerat från början att jag ska ta upp det här två gånger under terminen och sen så gör man det varken mer eller mindre, utan det är något man får jobba med hela tiden* (a.a.). Respondenten menade även att det är viktigt att stärka de som behöver stärkas i gruppen och hjälpa till att dämpa dem som behöver dämpas för att på så sätt hjälpa gruppen att bli stark.

Respondent G berättade att av förekommen anledning är klassen vid två tillfällen i veckan indelade i en tjejgrupp och en killgrupp för att skapa en tryggare situation i klassen. Respondenten har hand om tjejerna och har pratat om aktiva värderingar medan en manlig kollega har hand om killarna där de pratat bland annat om hur man ska vara mot varandra och situationen i klassen.

Respondent H arbetar en gång i veckan med ett läromedel som heter *Stoppa mobbning*. Tidigare har respondenten jobbat med *Lions Quest* men ville nu prova detta material med sina fyror. Materialet handlar om att bli medveten om känslor och våga stå för sina känslor och förhoppningsvis ska eleverna sedan kunna stå upp mot mobbning och inte själva bli mobbare. När de arbetar med detta material ställer de stolarna i en ring i klassrummet för att få mer gemenskap i samtalen. Respondenten menade att arbetet även ska mynna ut i att eleverna ska lära sig att lösa de flesta problem själva, att inte alltid hämta en vuxen. Däremot påpekade respondenten att det är viktigt att eleverna vet att det finns en gräns och att de ibland måste hämta en vuxen för att kunna hantera situationer. Utöver detta arbete tas det även upp saker när det händer någonting till exempel saker eleverna har läst i tidningen och då är det viktigt att diskutera.

Respondent I arbetar förebyggande genom att använda sig av värdegrunden. Likabehandlingsplanen som bland annat innehåller värdegrunden skickas hem till föräldrarna så att de kan diskutera med sina barn hemma och sen diskuteras det även i skolan. Respondenten berättade att de bland annat har gjort planscher utifrån värdegrundens olika punkter. De har även haft bokcirkel med antimobbningstema, böckerna har då haft olika perspektiv, både mobbarens, offrets och gruppens perspektiv. De har även sett filmer och haft högläsningböcker på temat mobbning. Detta har sedan diskuterats i klassen. Respondenten menade att det är olika hur arbetet ser ut från år till år. De arbetar med det förebyggande arbetet mest på höstterminen men varje vecka har de klassråd där de pratar om hur det är i klassen och pratar om sina planscher utifrån värdegrunden.

Respondent J arbetar med gruppövningar där de diskuterar hur man uppträder mot varandra, vad som gör en kompis bra och vad som gör en kompis mindre bra.

Det viktiga är väl att man när det väl börjar att man tar tag i det direkt. Om det har hänt något gäller det att man är flexibel och skippar planeringen och tar i frågan direkt så att det inte växer och exploderar. Det är nog a och o att man tar problemet direkt (Respondent J).

De brukar även arbeta med hemlig kompis vilket innebär att alla i klassen får en hemlig kompis som de ska vara extra snälla mot under en vecka. Varje dag ska de utföra en positiv handling mot sin hemliga kompis. Detta arbetar de med för att stärka och bygga upp gruppen.

Respondent K är resurslärare men har många av klasserna i olika ämnen flera gånger i veckan. Respondenten menade att det är annorlunda att ha en egen klass och att det då är lättare att arbeta förebyggande på ett mer strukturerat sätt. Ändå berättade respondenten att denne ibland arbetar förebyggande med en del klasser. De pratar då om etiska antagande och att eleverna ska lära sig att ta ställning.

4.5 Mobbning i omklädningsrummen

Sju av elva respondenter menade att omklädningsrummen till idrotten är ett ställe där det ofta kan förekomma mobbning. Av dessa sju var det tre som påpekade att de därför alltid är två vuxna när de har idrott så att en vuxen kan vara med i varje omklädningsrum.

Ett jättekänsligt ställe är omklädningsrummet det är nog det enda jag egentligen tänker sådär. Jo för där är man naken i alla bemärkelser och där är det lätt att säga något fult till någon och trycka på rätt knapp så att säga. Där kan man inte komma undan (Respondent H).

Av de sju respondenterna var det fyra som ansåg att mobbningen även förekommer på platser där ingen vuxen ser. Det var även två respondenter utöver de sju som menade att mobbningen sker där ingen vuxen kan se det. En av dem menade att detta även kan ske inne i klassrummet när den vuxne inte ser. Detta var det ytterligare en respondent som påpekade och förklarade att det i klassrummet främst förekommer i form av blickar, den som mobbar säger inget i klassrummet eftersom läraren skulle kunna höra det.

5 Analys

I denna analys behandlas resultaten som framkommit genom intervjuer med respondenterna. Vi försöker vara så objektiva som möjligt för att inte påverka analysen av resultatet med våra värderingar. Rubrikerna i denna del är uppdelade efter rubrikerna i resultatet för att få en tydlig översikt. Genom att göra denna uppdelning blir det även lättare att följa med och veta vilken del i resultatet som analyseras.

5.1 Mobbare och offer för mobbning, otrygga och osäkra

Alla respondenter utom en kunde se utmärkande drag hos mobbare respektive offer för mobbning. Samtliga var överens om att det är svårare att se utmärkande drag hos den som mobbar än hos offret. Av de respondenter som ändå uppmärksammat drag hos mobbarna var det fyra som ansåg att en mobbare ofta är en osäker och otrygg person med dåligt självförtroende. Åtta av respondenterna menade att offer för mobbning ofta är osäkra, tillbakadragna och tysta och att de drar sig undan när det händer något. Två av respondenterna menade dock att de inte hade någon erfarenhet av mobbade elever.

5.2 Gruppen påverkar mobbaren

Samtliga respondenter ansåg att gruppen har en stor betydelse i mobbningssituationer, både på ett positivt och negativt sätt. Fem respondenter menade att en trygg grupp kan göra det svårare för en mobbare att få stöd för sitt beteende. Två respondenter ansåg att en otrygg grupp kan göra det lättare för en mobbare att komma fram och få stöd för sina handlingar. Dessa tankar kring gruppens betydelse kan bero på att respondenterna har stora erfarenheter av gruppens påverkan av olika beteenden. I sitt arbete finns möjligheten att respondenterna dagligen kan se situationer där elever påverkas av olika gruppkonstellationer. Detta kan i sin tur leda till olika tankar kring hur viktig en grupp är.

Endast en av respondenterna ansåg att pedagogen har en viktig roll när det gäller att skapa en positiv miljö i gruppen. Att respondenten påpekade detta kan ha att göra med att denne har en bred kunskap vad gäller gruppdynamiska processer och en djup insikt kring sin egen roll i denna process. Respondenten kan ha mycket erfarenhet av hur en pedagog kan påverka en grupp genom att använda sig av olika arbetssätt, till exempel grupparbeten och pararbeten.

Det kan också bero på att respondenten uppfattade frågan på ett annorlunda sätt än övriga respondenter.

5.3 Variation i det förebyggande arbetet

Fem av elva respondenter har förebyggande arbete inlagt på schemat varje eller varannan vecka. De arbetar då med allt från kompisamtal till värdegrund och samarbetsövningar och två av dem arbetar även med färdiga material. Övriga respondenter har inget förebyggande arbete inlagt på schemat. Fyra av dem menade att de arbetar med det när det behövs medan två menade att det är viktigast att ta upp arbetet på hösten när de har nya klasser. Samtliga respondenter arbetade förebyggande mot mobbning i sina klasser dock i varierande grad. Att en del respondenter arbetade mer med detta medan andra arbetade mindre med det förebyggande arbetet kan bero på vilka problem som finns i klassen. Pedagogerna i välfungerande klasser kanske anser att de inte behöver arbeta så mycket med det förebyggande arbetet mot mobbning.

Respondenterna påpekade att skolans handlingsplan framförallt inriktar sig på vad som ska göras när mobbning uppstår och inte så mycket på just förebyggande åtgärder. Det som tas upp i handlingsplanen vad gäller förebyggande arbete mot mobbning är följande:

- En fungerande kamratstödjarverksamhet.
- Klassföreståndaren tar regelbundet upp mobbningsfrågan med respektive klass.
- Personalen, antimobbningsteamet och kamratstödjarna fortbildas och stärks.

Att det inte finns så många förebyggande åtgärder mot mobbning kan bero på att skolan inte anser sig ha så mycket mobbning att det krävs mer utarbetade åtgärder. Det skulle även kunna bero på att skolan väljer att hantera problemen när de uppstår eftersom det då finns något konkret att arbeta med.

5.4 Omklädningsrum, en plats för mobbning

Sju av respondenterna menade att omklädningsrummen till idrotten är ett ställe där mobbning ofta kan förekomma. Fyra av dem menade också att mobbning förekommer där vuxna inte ser. Den slutsats vi kan dra utifrån respondenternas svar på var mobbning förekommer, är att de flesta svarar utifrån sina tidigare erfarenheter.

I årskurs F-2 är de alltid en pedagog i varje omklädningsrum eftersom respondenterna anser att omklädningsrummen är en utsatt zon när det gäller mobbning. Att det är så här i årskurs F-2 men inte i 3-5 kan bero på att pedagogerna i F-2 ofta har idrott med sin egen klass och eftersom de är flera pedagoger i en klass kan en vuxen vara i varje omklädningsrum. I årskurserna 3-5 finns oftast en idrottslärare och därför finns kanske inte möjligheten att vara två vuxna närvarande när eleverna byter om innan och efter idrottslektionerna.

6 Diskussion

I denna diskussion kommer resultatet från intervjuerna att kopplas samman med litteratur som tidigare bearbetats samt med våra tankar. Vi kommer även att resonera kring vår problemformulering och vårt syfte. Vårt syfte med detta arbete har varit att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning och på så sätt få en medvetenhet om vilka strategier man som pedagog kan använda sig av i det förebyggande arbetet. Vi har i vår undersökning utgått från problemformuleringarna som framkom efter genomgången litteratur. Precis som i analysen kommer rubrikerna i denna del att utgå från rubrikerna i resultatet. Detta för att få en tydlig struktur i diskussionen.

6.1 Viktigt med kunskap om vad som kännetecknar mobbare och offer för mobbning

Alla respondenter utom en kunde säga sig se olikheter mellan mobbare och offer. Dessa respondenter tyckte det var svårare att se utmärkande drag hos den som mobbar än hos offren för mobbning. Olweus (1991) anser att det är viktigt att pedagogerna har insikt i vad som utmärker en mobbare respektive ett offer för mobbning för att de ska kunna förstå mobbningen.

Vi tycker, precis som Olweus (1991), att det är viktigt att verksamma pedagoger har kunskap om vad som kännetecknar en mobbare och ett offer för mobbning för att kunna upptäcka dessa tidigt. Vi ställer oss frågan om respondenterna har tillräcklig kunskap kring detta eftersom de flesta påpekar att det är svårt att se kännetecknen hos en mobbare. Det kan även, som vi skrev i analysen, bero på att de är ouppmärksamma och därför inte lägger märke till olika kännetecknen. Vi anser att pedagogen själv har ett ansvar när det gäller att vara lyhörd för och uppmärksam på elevernas olika beteende. Det ligger även hos skolledningen att kontrollera och påtala hur viktigt det är att vara uppmärksam. Höistad (2001) påpekar att en god skola kännetecknas av att personalen tar mobbning och andra negativa beteenden på stort allvar. De är engagerade och lyhörda samt har en positiv inställning till eleverna. Skolledningen är närvarande och är öppen för nya förslag och eventuella förändringar (a.a.).

6.1.1 Mobbare har ofta en positiv självbild

Fyra respondenter tyckte att en mobbare är osäker, otrygg och har ett dåligt självförtroende. Detta stämmer inte alls med Olweus (1991) som påpekar att mobbaren ofta har en positiv självbild (a.a.). Tre av respondenterna ansåg att mobbare ofta är ledartyper som är väldigt bestämmande. Både Olweus (1991) och Höistad (2001) anser att mobbare ofta har behov av att dominera andra. De menar även att mobbare ofta är aggressiva.

Vi tycker det är väldigt intressant att respondenterna menade att mobbare är osäkra medan litteraturen påpekar motsatsen. Vi tycker det är konstigt att det är så eftersom respondenterna ofta stöter på mobbare i sitt yrke. Litteraturen påpekar även att en mobbare ofta har ett aggressivt beteende, detta är inte heller något som respondenterna lagt någon vikt vid under våra intervjuer. Däremot anser både respondenterna och litteraturen att en mobbare ofta är bestämmande och dominant. Vi tror att mobbare kan ha alla dessa drag och att det är väldigt individuellt från person till person.

6.1.2 Offer för mobbning, tillbakadragna och tysta

Åtta av respondenterna ansåg att offer för mobbning ofta är otrygga, oroliga, veka, tillbakadragna och tysta. De menade att offret ofta drar sig undan och inte vågar säga ifrån när någon är elak mot dem. Detta överensstämmer med Olweus (1991) som poängterar att offer för mobbning är osäkrare och ängsligare än elever i allmänhet. De är ofta försiktiga, känsliga och tystlåtna. De reagerar vanligtvis med gråt eller genom att dra sig tillbaka om de blir angripna av mobbare (a.a.). Två av de åtta respondenterna menade att de inte har någon erfarenhet alls av mobbade elever i sina klasser, men de kan ändå se att den som blir utsatt för mobbning ofta är en otrygg och svag individ.

Här stämmer respondenternas tankar väl överens med litteraturen. Det vi tycker är intressant i denna fråga är att två respondenter menade att de inte har någon erfarenhet av mobbade elever i sina klasser. Övriga respondenter menade att de inte har så mycket mobbning på skolan, men säger sig ändå ha en viss erfarenhet av detta.

Vi har båda under våra verksamhetsförlagda utbildningsperioder sett fall av mobbning och därför tycker vi att det är konstigt att pedagoger som är erfarna och verksamma inom skolan menar att de aldrig haft mobbade elever i sina klasser. En fråga vi ställer oss är hur de två

respondenterna kan se att offer för mobbning är svaga och otrygga när de påpekar att de inte har någon erfarenhet av mobbade elever. Fors (1993) skriver om Kikkawa (1987) som påpekar att lärare har svårt att upptäcka om mobbning förekommer i klassen (a.a.). Detta styrker respondenternas uttalande kring att de inte har någon erfarenhet av mobbade elever. Det kan helt enkelt bero på att det har varit väldigt svårt att upptäcka.

6.2 Gruppen är betydelsefull i mobbningssituationer

Alla respondenter var överens om att gruppen har stor betydelse i mobbningssituationer. Fem av dem menade att gruppen kan ha både positiv och negativ inverkan på mobbaren. De menade att om gruppen är trygg och har en bra gemenskap och sammanhållning är det svårare för mobbaren att sticka ut och få stöd av andra. En trygg grupp har lättare att säga ifrån. Två av de fem respondenterna ansåg också att det är lättare för en mobbare att komma fram och få andra med sig om gruppen är otrygg och spridd med många olika viljor och personligheter. Angelöw & Jonsson (2000) påpekar att i en grupp påverkar individer varandra och detta är avgörande i den mänskliga samvaron. Grupperna vi tillhör har olika funktioner och förändrar och påverkar oss på olika sätt (a.a.). Giddens (2003) menar att socialisationen är en livslång process då människans beteende hela tiden formas utifrån det sociala samspelet. Utifrån respondenternas tankar kring gruppen drar vi slutsatsen att gruppen i vissa sammanhang fungerar som medlöpare i mobbningssituationer. Pepler, Craig och O'Connell (1995) menar att medlöparna har stor betydelse i mobbningssituationer eftersom de finns med vid 85 % av dessa situationer. Medlöparna har olika roller i en mobbningssituation, de kan fungera som publik eller aktivt delta i interaktionen mellan mobbare och offer. I vissa fall kan de också stödja offret (a.a.).

Det framgår tydligt av både respondenter och litteratur att gruppen har en tydlig påverkan på individerna som ingår i denna. Enligt respondenterna kan detta ske både på ett positivt och på ett negativt sätt. Av egna erfarenheter håller vi med om att individerna i en grupp har en väldigt stor påverkan på varandra och att detta kan te sig positivt eller negativt beroende på hur mottaglig individen är för yttre påverkan.

Endast en respondent ansåg att läraren har en viktig roll när det gäller att skapa en positiv miljö i gruppen för att på bästa sätt kunna avfärda mobbning. Detta betraktar vi som en mycket viktig tanke eftersom vi själva tycker att pedagogen har en väldigt stor och viktig roll

när det gäller att skapa positiv och trygg miljö i en grupp. Om inte pedagogen tar ett ansvar och visar vilket klimat som är acceptabelt kommer inte heller eleverna att lägga ner någon energi på detta. Fors (1993) menar att pedagoger har en viktig roll när det gäller att förstärka och förhindra mobbning. Mobbning kan omedvetet accepteras genom att pedagogerna inte ingriper trots att det är uppenbart att de borde göra det. Fors skriver även om Kikkawa (1987) som menar att relationen mellan elever och lärare har stor betydelse för förekomsten av mobbning (a.a.). Angelöw & Jonsson (2000) poängterar att det i alla grupper behövs ett regelsystem för att styra individernas beteende. De är mycket betydelsefulla för individerna i gruppen eftersom de påverkar deras sätt att vara (a.a.). För oss är det viktigt att pedagogen tillsammans med eleverna sätter upp regler som ska gälla för alla i klassen.

Goffman (1998) menar att individens uttrycksförmåga innefattar två olika uttryckssätt. Dels det uttryck som sänds ut, men även det uttryck som överförs. När individer konfronteras med varandra finns det ofta olika skäl för dem att styra sitt beteende så att man skapar det intryck som man vill att de andra ska uppfatta (a.a.). Även Mead (1976) anser att självmedvetandet grundar sig på att varje människa har förmåga att inta samma attityd gentemot sig själv i förhållande till andra människors attityder. Alltså övertas andras syn på oss och görs till vår egen (a.a.). Vår erfarenhet säger oss att de flesta individer försöker leva upp till den bild som andra har av dem. Om en individ ofta får höra att den inte kan någonting så överförs detta till det egna tänkandet och till slut upplever individen att den inte klarar någonting. Därför tycker vi det är viktigt att pedagoger reflekterar över vilken syn de överför på sina elever.

6.3 Skolan måste ta ställning mot all form av mobbning

För att förebygga mobbning har skolan en handlingsplan som bland annat behandlar det förebyggande arbetet mot mobbning. Till exempel finns kamratstödjare från årskurs F-9 som träffas regelbundet. Det finns även ett antimobbningsteam som består av rektor, skolsköterska, kurator och ansvariga för kamratstödjarna. De träffas tre gånger per termin. Höistad (1994) anser att skolan tydligt måste ta ställning mot all form av mobbning och andra negativa beteenden för att detta ska kunna förhindras.

För att lyckas krävs det att det finns ett förebyggande arbete mot mobbning. Författaren ger många exempel på hur förebyggande arbete kan se ut. Bland annat kan skolan diskutera fram en handlingsplan (a.a.).

Här stämmer Höistads (1994) tankar kring hur man kan förebygga mobbning överens med hur skolan arbetar, vilket vi ser som positivt. Vi tycker också att det är positivt att skolan har kamratstödare som har regelbundna möten och att det finns ett antimobbningsteam. Däremot tycker vi att antimobbningsteamet verkar träffas något för sällan med sina tre gånger per termin. Vi tycker det är mycket bra att skolan har en handlingsplan, men vi tycker att den borde aktualiseras och medvetandegöras hos alla anställda på skolan eftersom många respondenter inte riktigt kunde redogöra för vad som togs upp i den nuvarande handlingsplanen. Höistad (1994) påpekar att det är viktigt att på skolan diskutera fram gemensamma mål samt en handlingsplan som alla ska vara överens om (a.a.).

I årskurserna F-5 finns ett rastvaktssystem vilket innebär att det alltid finns pedagoger ute bland eleverna på rasterna. De har även ett system för matvakter och bussvakter. I årskurs F-2 är de även en pedagog i varje omklädningsrum när de har idrott. Både Höistad (1994) och Olweus (1991) påpekar att det är viktigt att det finns vuxna ute under rasterna eftersom mobbning ofta sker på undanskymda platser på skolgården (a.a.). Olweus (1991) anser även att det inte räcker att det finns vuxna ute på rasterna, utan alla måste vara beredda på att kunna ingripa i mobbningssituationer. De måste även ingripa i situationer där de endast misstänker mobbning. Om en pedagog inte ingriper i en mobbningssituation ger detta signaler till mobbarna att deras beteende är okej. Det är av stor vikt att rastvakterna berättar för övriga pedagoger vad som skett under rasterna (a.a.). Vi håller med Olweus (1991) om att det är viktigt att rastvakterna ingriper i situationer där det behövs. Våra erfarenheter säger att det finns rastvakter som undviker att blanda sig i konfliktsituationer som uppstår och eleverna lär sig snabbt vilka dessa är. För oss är det mycket positivt att det på skolan finns ett rastvaktssystem eftersom pedagogerna på så sätt får se eleverna i andra situationer än de situationer som utspelas i klassrummet. Vi ser det också som en fördel att det på skolan finns system för matvakter och bussvakter. Vi tycker att det är mycket bra att det i de lägsta klasserna finns vuxna med i omklädningsrummen till idrotten. Enligt oss borde detta finnas även i de högre årskurserna eftersom många av respondenterna påpekar att just omklädningsrum är en utsatt plats när det gäller mobbning.

En av de förebyggande punkterna som tas upp i skolans handlingsplan är att klassföreståndaren regelbundet ska ta upp mobbningsfrågan med respektive klass. Fem av elva respondenter har förebyggande arbete inlagt på schemat varje eller varannan vecka. De arbetar då med allt från kompisamtal till värdegrund och samarbetsövningar och två av dem

arbetar även med färdiga material. Övriga respondenter har inget förebyggande arbete inlagt på schemat. Fyra av dem menade att de arbetar med det när det behövs medan två menade att det är viktigast att ta upp arbetet på hösten när man har en ny klass. Både Höistad (1994) och Sharp & Smith (2005) anser att det är viktigt att pedagogen pratar om ämnet mobbning i undervisningen. Detta kan innefatta kamratrelationer samt etiska och moraliska frågor (a.a.). Sharp & Smith (2005) menar även att samtal kring mobbning har två viktiga syften, det första är att öka medvetenheten hos eleverna vad gäller mobbning och det andra är att utmana och ifrågasätta attityder kring mobbning som finns i klassen. Pedagogen måste försöka öka sympatin och förståelsen för de som är utsatta, men även skapa ett tankesätt mot mobbning i klassen (a.a.). Rädda Barnen (2007) vill att fler skolor ska satsa på förebyggande åtgärder när det gäller mobbning. De menar att det krävs ett ständigt pågående arbete för att förebygga mobbning. Elevinflytande och öppna dialoger för att diskutera värderingar och skapa respekt, förtroende och ansvar gentemot varandra i skolan verkar vara den metod som fungerar bäst (a.a.). Även läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Läraryrket 2004) påpekar att skolans verksamhet ska genomsyras av den enskilda elevens trivsel och utveckling. I skolan ska ingen elev utsättas för mobbning och benägenheter till detta måste aktivt motarbetas (a.a.).

Vi blev båda förvånade över att inte fler respondenter arbetade regelbundet med ett förebyggande arbete. Vår förväntning var att det skulle finnas ett tydligt förebyggande arbete i alla klasser eftersom mobbning i nuläget är ett så uppmärksammat ämne. Det står även tydligt i skolans handlingsplan att klassföreståndaren regelbundet ska behandla ämnet mobbning i klassen. Litteraturen stödjer våra tankar eftersom den påpekar att det är av stor vikt att pedagogerna tar upp mobbning i undervisningen. Till exempel menar Fors (1993) att pedagoger har en viktig roll när det gäller att förstärka och förhindra mobbning (a.a.). Även Whitted & Dupper (2005) menar att det på klassrumsnivå är pedagogen som ansvarar för vilka åtgärder som vidtas (a.a.). Vi tycker att det ligger helt på pedagogens ansvar att prata om mobbning med eleverna i sin klass. Rädda Barnen (2007) påpekar att öppna dialoger kring ämnet mobbning verkar vara den metod som fungerar bäst i det förebyggande arbetet. Därför ser vi det som positivt att samtliga respondenter samtalar om mobbning i sina klasser, även om inte alla gör det regelbundet. Återigen undrar vi hur väl förankrad handlingsplanen är hos pedagogerna eftersom inte alla följer det förebyggande arbetet. Vi funderar också över om skolläringarna, tillsammans med de anställda, följer upp och utvärderar hur arbetet med handlingsplanen fungerar.

6.4 Omklädningsrum, en riskzon för mobbning

Sju av elva respondenter menade att omklädningsrummen till idrotten är ett ställe där det ofta kan förekomma mobbning. Av de sju respondenterna var det fyra som ansåg att mobbningen även förekommer på platser där ingen vuxen ser. Det var även två respondenter utöver de sju som menade att mobbningen sker där ingen vuxen kan se det. En av dem menade att detta även kan ske inne i klassrummet när den vuxna vänder ryggen till. Olweus (1999) menar att en stor del av mobbningen i skolan sker under rasterna. Detta kan ske på skolgården, i korridoren eller på platser där man inte syns.

De flesta respondenter var till skillnad från Olweus (1999) mer inriktade på att mobbning framförallt sker i omklädningsrummen till idrotten. Det påpekades även att mobbningen sker på platser där ingen vuxen ser. Att respondenterna inte anser att mobbningen sker så mycket under rasterna tror vi kan bero på att det finns ett väl utarbetat rastvaktssystem och att de som är ute och vaktar är uppmärksamma på vad som händer på skolgården. Vi har tidigare inte tänkt på att omklädningsrummen skulle vara en riskzon för mobbning. Denna undersökning har därför gett oss insikt i att pedagoger bör vara uppmärksamma på elevers beteende i dessa miljöer.

6.5 Problem som kan uppstå

Vi ser det som att det kan uppstå problem när pedagoger letar efter tecken som kännetecknar mobbare respektive offer för mobbning. Även elever som inte mobbar eller utsätts för mobbning kan uppvisa samma personlighetsdrag som mobbare och offer för mobbning. Därför måste pedagoger vara försiktiga med vilken syn de överför till sina elever. Som pedagog är det viktigt att se till sig själv och sina värderingar samt vara medveten om sitt förhållningssätt till eleverna för att inte generalisera och dela in dem i fack. Som pedagoger har vi en viktig roll när det gäller att forma eleverna till ansvarstagande individer. Både litteraturen vi använt och respondenterna menar att det finns kännetecknen hos mobbare och offer för mobbning. Litteraturen påpekar att läraren har en viktig roll i det förebyggande arbetet mot mobbning men inget skrivs om vilka risker det kan innebära att peka ut eleverna som mobbare och offer för mobbning. Vi tycker att pedagoger måste rannsaka sig själva och fundera över vilken pedagogisk grundsyn de har och hur de ska kunna leva upp till detta utan att det påverkar eleverna negativt.

6.6 Slutsats

De problemställningar vi hade efter litteraturgenomgången var följande:

- Hur arbetar enskilda pedagoger konkret, i och utanför klassrummet, för att förebygga mobbning?
- På vilket sätt tar verksamma pedagoger handlingsplanen i anspråk?

Vi tycker att vi genom vår undersökning har fått svar på dessa frågor. Det har visat sig att hälften av respondenterna arbetar regelbundet och konkret för att förebygga mobbning. Resterande respondenter arbetar också förebyggande mot mobbning, men inte regelbundet och därför inte lika konkret. De som hade ett konkret förebyggande arbete använder sig bland annat av kompisamtal, värdegrunden, samarbetsövningar, etiska samtal och två respondenter arbetar med utarbetade material för att förebygga mobbning. Genom undersökningen framkom även att inte alla respondenter arbetar utifrån skolans handlingsplan som påpekar att klassföreståndaren regelbundet ska arbeta med mobbning i undervisningen.

Vårt förväntade resultat med detta arbete var att få insikt i vilka strategier som kan användas för att förebygga mobbning i skolan. Vi ville även få kunskap om hur verksamma pedagoger arbetar förebyggande mot mobbning. Vi hoppades att få reda på om pedagogerna följer anvisningarna för förebyggande arbete mot mobbning i handlingsplanen eller om de går tillväga på annat sätt. Efter genomgången tycker vi att vi fått fram de resultat som vi förväntade oss. Det är intervjuerna med verksamma pedagoger som gjort det möjligt för oss att få fram det resultat vi förväntade oss.

Vårt syfte med arbetet har varit att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning och på så sätt få en medvetenhet om vilka strategier man som pedagog kan använda sig av i det förebyggande arbetet. Vi tycker att vi har uppfyllt vårt syfte och att detta har funnits med som en röd tråd genom hela arbetet. Vi har fått nya insikter och tankar kring ämnet mobbning under arbetets gång. Det är ett intressant och aktuellt ämne som är svårt att komma åt eftersom det för många är en känslig fråga. Vi har under arbetet fått upp ögonen för handlingsplanen och dess betydelse och därför ser vi undersökningar kring denna som en intressant fortsättning för kommande forskning.

7 Sammanfattning

Efter många diskussioner kring ämnet mobbning i skolan och dess konsekvenser trädde den första april 2006 en ny lag i kraft. I lagen SFS nr: 2006:67 betonas att varje skola ska utarbeta en likabehandlingsplan för att förebygga bland annat mobbning. Rädda Barnen (2007) vill att fler skolor ska satsa på förebyggande åtgärder när det gäller mobbning. De menar att det krävs ett ständigt pågående arbete för att förebygga mobbning.

Vårt syfte med detta arbete har varit att undersöka hur verksamma pedagoger arbetar för att förebygga mobbning och på så sätt få en medvetenhet om vilka strategier man som pedagog kan använda sig av i det förebyggande arbetet. Med detta som utgångspunkt har vi i litteraturgenomgången bland annat tagit upp olika definitioner av mobbning. Vi har även gett exempel på vad som kännetecknar mobbare, medlöpare och offer för mobbning. Slutligen har vi behandlat pedagogens roll i det förebyggande arbetet samt gett förslag på förebyggande åtgärder på skolan och i klassrummen. Det har i litteraturgenomgången framkommit att pedagogen har en viktig och betydelsefull roll i det förebyggande arbetet mot mobbning. Det är oerhört viktigt att pedagogen tydligt visar att mobbning inte accepteras under några omständigheter. Det har även poängterats att en viktig del i det förebyggande arbetet är att det på skolan finns en handlingsplan som är väl förankrad hos alla anställda. Vår teoretiska utgångspunkt genom arbetet har varit Olweus (1999) tankar kring att mobbning sker under rasterna i skolan samt att pedagogen har en viktig roll i arbetet med att förebygga detta. Utifrån den behandlade litteraturen kom vi fram till följande problemformuleringar:

- Hur arbetar enskilda pedagoger konkret, i och utanför klassrummet, för att förebygga mobbning?
- På vilket sätt tar verksamma pedagoger handlingsplanen i anspråk?

För att få svar på våra problemformuleringar använde vi oss av en kvalitativ metod i form av personliga semistrukturerade intervjuer. Vi intervjuade 11 pedagoger i årskurserna F-5. Anledningen till att vi valde semistrukturerade intervjuer var att vi ville låta respondenterna utveckla sina svar och framföra sina åsikter. Vår undersökning visade att samtliga respondenter, dock i väldigt varierande utsträckning, arbetar för att förebygga mobbning i sina klasser. Det visade sig också att de var medvetna om att det på skolan fanns en handlingsplan, men att många av dem hade svårt att redogöra för vad den innehöll.

Vi har under arbetets gång lärt oss mycket och fått nya insikter och tankar kring ämnet mobbning. Vi känner att vi genom arbetet fått en stadig grund att stå på inför vår kommande yrkesroll och är därför redo att gå ut i arbetslivet.

Referenslista

Angelöw, B. & Jonsson, T. (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

(270 s). ISBN 91-44-00597-0

Bjurwill, C. (2001). *A, B, C och D – Vägledning för studenter som skriver akademiska*

uppsatser. Lund: Studentlitteratur. (100 s). ISBN 91-44-01574-7

Cooley, C.H. (1981). *Samhället och individen*. Göteborg: Bokförlaget Korpen. (36 s).

ISBN 91 7374 015 2

Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom*

samhällsvetenskaperna. Lund: Studentlitteratur (292 s.) ISBN: 91-44-01280-2.

Eriksson, B. m.fl. (2002). *Skolan – en arena för mobbning*. Stockholm: Skolverket. (146 s).

ISBN 91-85009-06-7

Fors, Z. (1993). *Obalans i makt – fallstudier av barnmobbning*. Göteborg: Vasastadens

bokbinderi AB. (244 s). ISSN 1101-718X

Giddens, A. (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur. (601 s). ISBN 91-44-04123-3

Goffman, E. (1998). *Jaget och maskerna – en studie i vardagslivets dramatik*. Kristianstad:

Prisma. (238 s). ISBN 91-518-3524-X

Herlin, A. & Munthe, B. (2005). *En tryggare skola – regler och förebyggande arbete mot*

våld och mobbning. Stockholm: Norstedts Juridik AB. (175 s). ISBN 91-39-10379-x

Höistad, G. (1994). *Mobbning*. Stockholm: Informationsförlaget. (162 s).

ISBN 91-7736-347-7

- Höistad, G. (2001). *Mobbning och människovärde*. Göteborg: Förlagshuset Gothia. (192 s).
ISBN 91-7205-317-8
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. (306 s).
ISBN 91-44-00185-1
- Läraryrket (2004). *Lärarens handbok*. Solna. Tryckindustri och information. (156 s.)
ISBN 91-85096-830
- Mead, G.H. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället*. Lund: Argos förlag AB. (292 s).
ISBN 91-7006-021-5
- Olweus, D. (1991). *Mobbning i skolan – vad vi vet och vad vi kan göra*. Falköping: Liber
Utbildning AB (103s). ISBN 91-634-0960-7
- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnens förlag.
(59 s). ISBN 91-88726-59-2
- Patel, R. & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra
och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur. (149 s). ISBN 91-44-02288-3
- Rudhe, E. (2007). Mobbad elev fick inte tillräcklig hjälp. *Lärarnas tidning nr 5, 29*
- Sharp, S. & Smith, P. (red.) (1996). *Strategier mot mobbning*. Lund: Studentlitteratur. (186 s).
ISBN 91-44-61821-2
- Pepler, D. Craig, W.M. & O'Connell, P. (1999). Understanding Bullying from a Dynamic
Systems Perspective. A. Slater & D. Muir (Eds.), *The blackwell reader in Developmental
Psychology*. (pp. 440-451) Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (558 s).
ISBN 0-631-20718-X, ISBN 0-631-20719-8
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur. (146 s). ISBN 91-44-03802-X

Wahlström, G. (1993). *Gruppen som grogrund*. Stockholm: Liber AB. (134 s).
ISBN 91-47-04812-3

Whitted, K.S. & Dupper, D.R. (2005). Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools. *Children & Schools Volume 27, number 3*, s. 167-175

Annan litteratur

Svenska Akademien (2006). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. (13:e uppl.)
Stockholm: Svenska Akademien. (1130 s). ISBN 91-7227-419-0

Svenska språknämnden (2000). *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber AB. (220 s).
ISBN 47-04974-X

Internetsidor

Svensk författningssamling (2006). *Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*. Hämtad 2007-10-31 från
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2006:67>

Rädda Barnen (2007). *Mobbning ett ansvar för vuxna*. Hämtad 2007-07-18 från
http://www.rb.se/sv/Aktuellt/mobbning_ett_ansvar_for_vuxna.htm

Bilaga 1

Hejsan!

Vi heter Sara och Ann-Sofie och läser just nu vår sista termin på högskolan i Kristianstad. Vi håller just nu på att skriva vår c-uppsats som handlar om hur pedagoger arbetar förebyggande mot mobbning.

Vi undrar om ni skulle vilja ställa upp på en intervju som tar max 30 minuter? Vi skulle vara mycket tacksamma om ni ville hjälpa oss med detta!

Våra förslag på intervjudagar är den 20 och 21 november men vi är öppna för andra förslag.

Vi är väldigt tacksamma för svar så fort som möjligt.

TACK på förhand!

Med vänliga hälsningar

Sara Holm och Ann-Sofie Gripse

Bilaga 2

Intervjufrågor

- Vilka utmärkande drag kan du se hos den som mobbar respektive är mobbad?
- På vilket sätt tror du att dessa drag har betydelse för om man mobbar eller blir mobbad?
- Vilken betydelse har gruppen i mobbningsituationer?
- Har ni någon handlingsplan som berör det förebyggande arbetet mot mobbning?
- Vad tar handlingsplanen i så fall upp?
- Hur arbetar du för att förebygga mobbning?
- Hur ofta arbetar du aktivt för att förebygga mobbning?

Intervjufrågor

(reviderade efter de första intervjuerna)

- Vilka utmärkande drag kan du se hos den som mobbar respektive är mobbad?
- Vilken betydelse har gruppen i mobbningsituationer?
- Har ni någon handlingsplan som berör det förebyggande arbetet mot mobbning?
- Vad tar handlingsplanen i så fall upp?
- Hur arbetar du för att förebygga mobbning?
- Hur ofta arbetar du aktivt för att förebygga mobbning?
- Kan du se någon speciell plats där mobbning ofta förekommer?